

УДК 378:364-43

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2021.3.12>

Лідія ТИМКІВ

кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ, Україна, 76018

ORCID: 0000-0001-7423-0202

Бібліографічний опис статті: Тимків, Л. (2021). Педагогічні умови формування в майбутніх соціальних працівників компетенції до роботи із сім'ями, що перебувають у складних життєвих обставинах. *Ввічливість. Humanitas*, 3, 84–89, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2021.3.12>

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ В МАЙБУТНІХ
СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ КОМПЕТЕНЦІЇ ДО РОБОТИ ІЗ СІМ'ЯМИ,
ЩО ПЕРЕБУВАЮТЬ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ**

У статті актуалізовано проблему виокремлення педагогічних умов, які забезпечать ефективність підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з дітьми та сім'ями у складних життєвих обставинах. Автором поставлено за мету з'ясувати педагогічні умови формування в майбутніх соціальних працівників компетенції здійснення професійної діяльності із сім'ями, що перебувають у складних життєвих обставинах.

У межах компетентнісного підходу виокремлено та охарактеризовано компетенцію діяльності соціальних працівників із сім'ями у складних життєвих обставинах. Вона містить три компоненти: когнітивний (знання причин потрапляння сім'ї у складні життєві обставини; проблем, які постали перед сім'єю; методів і етапів соціального супроводу сімей у складних життєвих обставинах; нормативно-правових актів у цій галузі і т. д.), операційно-діяльнісний (володіння технологією соціального супроводу сім'ї у складних життєвих обставинах; уміння здійснити їх діагностику; володіння невербальними засобами спілкування; уміння інтерпретувати нормативно-правові акти, що регулюють діяльність із соціального супроводу, та ін.), мотиваційний (позитивна мотивація до здійснюваного соціального супроводу сімей, прагнення до вдосконалення професійних умінь для ефективною діяльності).

Розкрито критерії сформованості когнітивного, операційно-діялісного та мотиваційного компонентів вищезазначеної компетенції у майбутніх соціальних працівників.

Процес формування компетенції здійснення соціального супроводу сімей у СЖО буде найбільш ефективним за умови дотримання таких організаційно-педагогічних умов, як: організація навчання на основі інтеграції навчальних дисциплін; здійснення практичної підготовки та позанавчальної діяльності майбутніх соціальних працівників у ЗВО на основі соціального партнерства; використання в навчальному процесі активних методів навчання з метою підготовки до виконання професійних функцій із соціального супроводу сімей у СЖО.

Ключові слова: педагогічні умови, соціальний супровід, складні життєві обставини, професійна компетентність, компетенція.

Лидія ТИМКІВ

Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Social Pedagogy and Social Work, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, 57 Shevchenko str., Ivano-Frankivsk, Ukraine, 76018

ORCID: 0000-0001-7423-0202

To cite this article: Tymkiv, L. (2021). Pedagogichni umovy formuvannia v maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv kompetentsii do roboty z sim'iamy, sheho perebuvaui v skladnykh zhyttievnykh obstavynakh [Meaningful component of forming legal competence among future specialists of the social work]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 3, 84–89, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2021.3.12>

**PEDAGOGICAL CONDITIONS OF FORMATION IN FUTURE SOCIAL WORKERS
OF COMPETENCE TO WORK WITH FAMILIES
IN DIFFICULT LIFE CIRCUMSTANCES**

The article highlights the problem of identifying pedagogical conditions that will ensure the effectiveness of training future social workers to work with children and families in the difficult life circumstances. The author aims to find out

the pedagogical conditions for the formation of future social workers' competence to carry out professional activities with families in the difficult life circumstances.

Within the competence approach, the competence of social workers with families in difficult life circumstances is singled out and characterized. It contains three components – cognitive (knowledge of the causes of the family in difficult life circumstances; the problems facing the family; methods and stages of social support of families in the difficult life circumstances; regulations in this area, etc.), operational activity (possession of technology of social support of a family in the difficult life circumstances; ability to carry out their diagnostics; possession of nonverbal means of communication; ability to interpret normative-legal acts regulating activity on social support, etc.), motivational (positive motivation to the ongoing social support of families, the desire to improve professional skills for effective activities).

In future social workers are revealed the criteria of formation of cognitive, operational-activity and motivational components of the above-mentioned competence.

The process of forming the competence of social support of families in the difficult life circumstances will be most effective provided in such organizational and pedagogical conditions as: the organization of education based on the integration of academic disciplines; implementation of practical training and extracurricular activities of future social workers in the higher educational institutions on the basis of social partnership; use of active teaching methods in the educational process in order to prepare for the performance of professional functions in the social support of families in the difficult life circumstances.

Key words: *pedagogical conditions, social support, difficult life circumstances, professional competence, competence.*

Постановка проблеми. Сьогодні тривожним сигналом для українського суспільства є тенденція збільшення сімей у складних життєвих обставинах (із різними видами неблагополуччя). У період складної соціально-економічної, політичної та психологічної ситуації, яку переживає наша країна внаслідок тимчасової окупації Криму й проведення ООС, кількість дітей і сімей, що опинилися у складних життєвих обставинах, значно збільшилася порівняно з попередніми роками.

Загальновідомо, що міжнародним співтовариством сім'ю визнано найкращим середовищем проживання й розвитку дітей, тому саме від неї залежить, яким буде наше майбутнє.

Отже, головним завданням соціальних інституцій є збереження цілісності сім'ї, її родинних зв'язків, а тому актуальною є проблема підготовки соціальних працівників до здійснення діяльності із сім'ями, що перебувають у складних життєвих обставинах.

Перед фахівцями постала проблема мінімізації негативного впливу соціальних ризиків на життєдіяльність сімей, що мають дітей. У житті сучасної сім'ї ризики проявляються у вигляді утруднень у вихованні дітей, загроз репродуктивному та психологічному здоров'ю й сімейному благополуччю загалом. За таких умов одні сім'ї успішно долають труднощі і шукають вихід із важкої життєвої ситуації, а інші не можуть упоратися з проблемами, знижується їхня соціальна активність, виникають узалежнення від алкоголю і, як наслідок, з'являється байдужість не лише до своєї долі, а й до долі своїх дітей. Саме у цей момент необхідна професійна допомога, коли ще є шанси на віднов-

лення і збереження сім'ї. Сім'я потребує кваліфікованої допомоги і підтримки, яку можуть надати високопрофесійні соціальні працівники, здатні актуалізувати її внутрішні ресурси.

Аналіз досліджень. Особливості соціального супроводу сімей, які потрапили у складні життєві обставини, неблагополучних сімей та сімей групи ризику охарактеризовано в працях І. Дементьєвої, Дж. Раймус, В. Солонікова, І. Трубавіної, З. Фалинської, С. Харченка, Р. Хьюз та ін. Питання формування професійної компетентності соціального працівника висвітлено у працях вітчизняних і зарубіжних учених: В. Бочарової, А. Ляшенка, А. Капської, О. Карпенко, І. Мельничук, І. Миговича, В. Поліщук, Є. Холостової, Н. Шмельової та ін. Проблеми ж взаємозв'язку компетентностей і компетенцій, їх класифікація, а також критерії їх оцінювання знайшли відображення у працях Н. Бібік, Л. Ващенко, І. Єрмакова, М. Жалдака, О. Овчарук, Л. Паращенко, О. Пометун, О. Савченко та ін.

Метою статті є з'ясування педагогічних умов формування у майбутніх соціальних працівників компетенції здійснення професійної діяльності із сім'ями, що перебувають у складних життєвих обставинах.

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи особливості підготовки майбутніх соціальних працівників до діяльності із сім'ями, необхідно з'ясувати значення терміна «складні життєві обставини». У затвердженому Постановою КМУ від 3 жовтня 2018 р. «Порядку взаємодії органів державної влади, органів місцевого самоврядування, закладів та установ під час забезпечення соціального захисту дітей, які

перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі таких, що можуть загрожувати їх життю та здоров'ю» приводиться розгорнута характеристика СЖО. Під складними життєвими обставинами, в яких перебуває дитина, розуміються умови, що мають негативний вплив на життя дитини, стан її здоров'я та розвиток, визначені за результатами оцінки потреб дитини (Постанова КМУ, 2018).

Відома українська дослідниця Жанна Петрочко серед основних потреб дітей, що опинилися у складних життєвих обставинах, виокремила «забезпеченість права дитини зростати у сімейному оточенні». Відповідно до цього, дітей розподілено на дві групи: перша – ті, хто зростає у сім'ї (діти, які проживають у сім'ях, що опинилися у складних життєвих обставинах, і стосовно яких є загроза вилучення із сімейного оточення; діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, які влаштовані у сім'ї громадян, – прийомні діти/вихованці дитячих будинків сімейного типу); друга – ті, хто зростає поза сімейним оточенням (діти – вихованці закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; бездоглядні та безпритульні діти, вихованці притулків для дітей, центрів соціально-психологічної реабілітації дітей) (Петрочко, 2010: 15).

Теоретиками в галузі соціальної роботи І. Козубовською й І. Миговичем зазначається, що сім'я яка перебуває у складних життєвих обставинах, – це сім'я, яка втратила свої виховні можливості у зв'язку з виникненням складних життєвих обставин, що порушують нормальну життєдіяльність одного або кількох членів сім'ї, негативно впливають на життя та розвиток дитини, причому наслідки цих обставин сім'я не може подолати самостійно (Соціально-педагогічна робота з проблемними сім'ями, 2010: 21–22).

Відповідно до такого визначення СЖО, завданням соціальної підтримки таких сімей є відновлення в ній здатності здійснювати саме виховну функцію, забезпечувати умови розвитку та виховання дитини у сім'ї (Безпалько, 2003).

Професор М. Галагузова зазначає, що сім'ї, які перебувають у складних життєвих обставинах, мають низький соціальний статус в одній зі сфер життєдіяльності чи в декількох одночасно, не справляються з покладеними на них функціями, їхні адаптивні здібності суттєво знижені,

процес сімейного виховання дитини здійснюється повільно, не результативно (Галагузова, 2001: 73).

У Державному стандарті соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах, зазначено, «що складні життєві обставини (далі – СЖО) – обставини, виявлені за результатами оцінки потреб, унаслідок яких сім'ї (особи) не можуть самостійно піклуватися про особисте/сімейне життя та брати участь у суспільному житті» (Державний стандарт соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах, 2016).

Досить часто сім'ї у СЖО не можуть самостійно долати протиріччя й конфлікти, що виникають як між членами родини, так і родини із соціумом. У результаті довготривалого існуючого конфлікту у членів сім'ї спостерігається зниження соціальної й психологічної адаптації, відсутність здатності до спільної діяльності (зокрема, нездатність батьків до узгодженості в питаннях виховання дітей). Рівень психологічної напруги у сім'ї має тенденцію до наростання, призводячи до емоційних розладів, виникнення почуття тривожності у дітей. Отже, дисгармонія сімейних взаємин створює несприятливе середовище для гармонійного розвитку дитини.

Технологією надання допомоги є соціальний супровід сімей, який вітчизняними науковцями трактується як вид соціальної роботи, спрямований на створення оптимальних умов життєдіяльності сімей, дітей і молоді шляхом надання необхідних соціальних послуг, допомоги та здійснення відповідних заходів (Пеша, 2012: 193–198).

Від компетентності соціального працівника залежить ефективність результату соціального супроводу сімей у СЖО, тому важливим завданням освітньо-виховного процесу ЗВО є забезпечення організаційно-педагогічних умов формування в майбутніх соціальних працівників компетенції соціального супроводу сімей у СЖО.

Сучасними підходами до професійної підготовки майбутніх соціальних працівників відносяться: особистісно зорієнтований, інтегративний, системний, компетентнісний. Особистісно зорієнтований підхід опирається на розуміння того, що особистість – це єдність психічних властивостей, що становлять її індивідуальність. У процесі професійної підготовки створюються

умови для прояву пізнавальної активності майбутніх соціальних працівників: використовуються різноманітні форми і методи навчання. Інтегративний підхід забезпечує взаємодію структурних елементів освіти, що стимулює зростання системності знань майбутніх соціальних працівників, удосконалює їхню професійну підготовку, впливає на підвищення мотивації до навчання. У рамках цього підходу передбачається вдосконалення предметних програм на основі інтеграції, що, своєю чергою, забезпечує постійний зв'язок навчальних предметів, планування предметного курсу з урахуванням тематичних блоків, певний вибір методів, засобів і форм навчання. Системним підходом передбачається така організація професійної підготовки, за якої всі її компоненти знаходяться у взаємозумовленості, рефлексії та корекції результатів. У межах цього підходу створюються умови, що забезпечують досягнення результативності підготовки, формування якостей особистості майбутнього фахівця, які дають йому змогу нестандартно вирішувати професійні завдання, володіти методикою й інноваційними технологіями професійної діяльності. Метою компетентнісного підходу до підготовки у ЗВО виступає формування компетентного фахівця у певній галузі. Специфіка підготовки майбутніх соціальних працівників у межах компетентнісного підходу полягає в організації ситуацій та стимулюванні дій, які призведуть до формування певної компетенції.

Отже, компетенція здійснення соціального супроводу сімей у складних життєвих обставинах є складовою частиною професійної компетентності майбутнього соціального працівника, спрямована на здійснення підтримки зазначених сімей та містить три компоненти: когнітивний (знання причин потрапляння сім'ї у складні життєві обставини; проблем, які постали перед сім'єю; методів і етапів соціального супроводу сімей; нормативно-правових актів у цій галузі і т. д.), операційно-діяльнісний (володіння технологією соціального супроводу сім'ї у складних життєвих обставинах; уміння здійснити їх діагностику; володіння невербальними засобами спілкування; уміння інтерпретувати нормативно-правові акти, що регулюють діяльність із соціального супроводу, та ін.), мотиваційний (позитивна мотивація до здійснюваного соціального супроводу сімей, прагнення до вдосконалення професійних умінь для ефективної

діяльності). Дана компетенція є результатом підготовки соціальних працівників до здійснення соціального супроводу сімей у складних життєвих обставинах.

Для здійснення ефективної діяльності із соціального супроводу майбутній фахівець, окрім глибоких і гнучких професійних знань і вмінь, повинен мати розвинені професійні та соціальні якості і характеристики.

Отже, сьогодні одним із головних завдань професійної освіти в галузі соціальної роботи є не лише передача студентам певного обсягу знань, а й вплив на їхній спосіб мислення і підхід до соціальних явищ. Використання інноваційних технологій, цілеспрямовано організована підготовка майбутніх соціальних працівників до здійснення соціального супроводу сімей забезпечують розвиток їхньої пізнавальної діяльності, творчої активності, самостійності, зацікавленості в роботі, що є вкрай затребуваним в установах, що спеціалізуються на допомозі сім'ї і дітям, насамперед у центрах соціальних служб ОТГ.

Формування компетенції соціального супроводу сімей у СЖО базується на загальнонаукових та специфічних принципах, котрі передбачають стратегію та педагогічні умови формування означеної компетенції у майбутніх соціальних працівників.

На основі сучасних підходів до професійної підготовки соціальних працівників в освітньому процесі вишу нами виокремлено педагогічні умови формування компетенції здійснення соціального супроводу сімей у СЖО:

- організація навчання на основі інтеграції навчальних дисциплін, що передбачають формування і розвиток цілісної системи знань, умінь і навичок, необхідних майбутньому соціальному працівнику для здійснення соціального супроводу сімей у СЖО;

- здійснення практичної підготовки та позанавчальної діяльності майбутніх соціальних працівників у ЗВО на основі соціального партнерства;

- використання у навчальному процесі активних методів навчання з метою підготовки до виконання професійних функцій із соціального супроводу сімей у СЖО.

Педагогічні умови передбачають побудову змісту й структури навчально-виховного процесу відповідно до завдань формування компетенції

соціального супроводу сімей у СЖО; інтеграцію теоретичного та практичного складників процесу формування означеної компетенції; урахування індивідуально-психологічних особливостей студентів. Для досягнення результативності даного процесу окреслено форми, методи і технології навчання, визначено критерії та рівні оцінювання сформованості компетенції здійснення соціального супроводу сімей у СЖО. Так, у процесі професійної підготовки використовуються такі форми: лекції, семінари, практичні заняття, самостійна робота, курсове та дипломне проектування, науковий студентський гурток чи проблемна група, волонтерство та ін. Методи навчання, що використовуються у процесі професійної підготовки соціальних працівників до соціального супроводу сімей у СЖО: лекція-провокація, проблемна лекція, тренінг, рольова гра, ділова гра, метод проектів і кейсів та ін.

Інтеграція навчальних дисциплін в освітньому процесі ЗВО сприятиме безперервності і послідовності оволодіння студентами професійними компетенціями в галузі здійснення соціального супроводу сімей у СЖО. При цьому виключається можливість дублювання навчального матеріалу, забезпечується перенесення знань з одного предмета в інший, зумовлене вимогами «наскрізної» підготовки в умовах компетентнісного підходу, більш концентровано і системно формуються знання, вміння і навички. Загалом усе це спрямовано на підвищення якості професійної підготовки студента до роботи із сім'ями у складних життєвих обставинах.

Організація практичної підготовки майбутніх соціальних працівників у ЗВО на основі соціального партнерства дає змогу систематизувати взаємодію сторін соціального партнерства в роботі із сім'ями у СЖО. Така взаємодія сприяє вирішенню виникаючих проблем, пов'язаних із безпосередньою підготовкою майбутніх соціальних працівників до діяльності із сім'ями у СЖО (визначення місць практик, організація позанавчальної діяльності, працевлаштування випускників та ін.), їх швидкої адаптації до професійної діяльності.

Застосування у навчальному процесі методів активного навчання (проблемні лекції, лекції-візуалізації, лекції-провокації, диспути, ділові ігри, ігрове проектування, кейс-менеджмент) сприяє формуванню знань, умінь, навичок

і компетенцій у галузі соціального супроводу сімей у СЖО, мотиваційно-ціннісного ставлення до професійної діяльності із соціального супроводу сімей у СЖО, прагнення до самоосвіти та самовдосконалення.

Проаналізувавши дослідження В. Беспалько (1989), Є. Брюховецької (2013), І. Драч (2008), А. Лейфа (2007), ми визначили критерії сформованості у майбутніх соціальних працівників компетенції до соціального супроводу сімей у СЖО, компоненти та їх рівні. Таким чином, критерієм когнітивного компонента є професійні знання із соціального супроводу сімей у СЖО, критерієм операційно-діяльнісного компонента – здатність до реалізації заходів із соціального супроводу сімей у СЖО, критерієм мотиваційного компонента – соціальна відповідальність, відображена у відношенні до результатів діяльності із соціального супроводу сімей у СЖО, рефлексії.

Суголосні з думкою вітчизняних науковців, що у формуванні компетенцій важливу роль відіграє й освітньо-виховне середовище закладу вищої освіти, яке сприятиме розвитку у студентів здатності самостійно розв'язувати проблеми в різних видах навчальної, соціальної та професійної діяльності, актуалізувати їхній творчий та особистісний потенціал. Виховне середовище ЗВО сприяє гармонійному розвитку особистості, створенню системи доцільних виховних взаємовідносин педагогів та студентів, а також впливає на навчальний процес, інтегрує позанавчальну діяльність і є вагомим чинником становлення фахівця (Якимович, Ільчишин, 2016: 353).

Висновки. Проведене дослідження засвідчило, що під час здійснення професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до діяльності із сім'ями у СЖО доцільно опиратися на інтеграцію психолого-педагогічних дисциплін, фахових дисциплін, дисциплін професійної підготовки, практик студентів у ЗВО, організацію соціально-педагогічної діяльності їх у соціальній роботі на основі соціального партнерства, застосування в навчальному процесі методів активного навчання з метою створення ситуації професійної спрямованості, які можуть виникати в практичній діяльності майбутніх фахівців, що в підсумку сприятиме формуванню компетентності здійснення соціального супроводу сімей та орієнтації студентів на майбутню професійну діяльність.

Карантинні обмеження, що діють унаслідок поширення коронавірусної інфекції, внесли свої корективи в освітньо-виховний процес закладів вищої освіти, тому вбачаємо перспек-

тивними подальші дослідження особливостей формування професійних компетенцій студентів за умов дистанційного або комбінованого навчання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Безпалько О. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях : навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2003. 134 с.
2. Державний стандарт соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах. URL: <https://xn--80aagahqwyibe8an.com/minsotspolitiki-ukrajin/nakaz-vid-31032016-318-pro-zatverdjenyya-310472.html>.
3. Галагузова М. Социальная педагогика. Москва : ВЛАДОС, 2001. 416 с.
4. Петрочко Ж. Діти у складних життєвих обставинах: соціально педагогічне забезпечення прав : монографія. Рівне : О. Зень, 2010. 368 с.
5. Пеша І. Соціальний супровід як форма комплексної соціальної допомоги. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2013. № 11(2). С. 193–199.
6. Постанова КМУ (2018) про «Порядок взаємодії органів державної влади, органів місцевого самоврядування, закладів та установ під час забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі таких, що можуть загрожувати їх життю та здоров'ю». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2018-%D0%BF?lang=en>.
7. Соціально-педагогічна робота з проблемними сім'ями : посібник / авт.-упоряд. А. Капська та ін. Тернопіль : Астон, 2010. 304 с.
8. Якимович О., Ільчишин Я. Вплив середовища вищого навчального закладу на професійне виховання майбутніх фахівців. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2016. Вип. 46. С. 350–354.

REFERENCES:

1. Bezpalko, O. (2003) Sotsialna pedahohika v skhemakh i tablytsiakh: navchalnyi posibnyk [Social pedagogy in diagrams and tables]. K. : Tsentr navchalnoi literatury. 134 s. [in Ukrainian].
2. Derzhavnyi standart sotsialnoho suprovodu simei (osib), yaki перебувають у складних зhyttievkykh obstavynakh (2016) [2. State standard of social support for families (persons) who are in difficult life circumstances]. URL: <https://xn--80aagahqwyibe8an.com/minsotspolitiki-ukrajin/nakaz-vid-31032016-318-pro-zatverdjenyya-310472.html> [in Ukrainian].
3. Galaguzova, (2001) M. Sotsialnaya pedagogika [Social pedagogy]. M., Gumanit. izd. tsentr VLADOS. 416 s. [in Russian].
4. Petrochko, Zh. (2010) Dity u skladnykh zhyttievkykh obstavynakh: sotsialno pedahohichne zabezpechennia prav: monohrafiia [Children in difficult life circumstances: social and pedagogical support of rights]. Rivne: vydavets O.Zen, 2010. 368 s. [in Ukrainian].
5. Piesha, I. (2013) Sotsialnyi suprovid yak forma kompleksnoi sotsialnoi dopomohy [Social support as a form of comprehensive social assistance]. Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Pedahohichni nauky. Bulletin of Taras Shevchenko Luhansk National University. Pedagogical sciences. 11(2). 193–199 [in Ukrainian].
6. Postanova KМУ (2018) pro «Porjadok vzaiemodii orhaniv derzhavnoi vlady, orhaniv mistsevoho samovriaduvannia, zakladiv ta ustanov pid chas zabezpechennia sotsialnoho zakhystu ditei, yaki перебувають у складних зhyttievkykh obstavynakh, u tomu chysli takykh, shcho mozhut zahrozhuvaty yikh zhyttiu ta zdoroviu» [Resolution of the Cabinet of Ministers (2018) on "The order of interaction of public authorities, local governments, institutions and agencies in providing social protection for children in difficult life circumstances, including those that may threaten their lives and health »]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2018-%D0%BF?lang=en> [in Ukrainian].
7. Sotsialno-pedahohichna robota z problemnymy simiami : posibnyk (2010)[Socio-pedagogical work with problem families] / avtory-uporiad. A.Kapska, N.Oleksiuk, S.Kalaur, Z.Falynska. Ternopil: Aston. 304 s. [in Ukrainian].
8. Yakymovych, O. (2016). Vplyv seredovyscha vyschoho navchalnoho zakladu na profesiine vykhovannia maibutnikh fakhivtsiv [The influence of university environment on the professional education of future professionals]. Suchasni informatsiini tekhnolohii ta innovatsiini metodyky navchannia u pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problemy. Vyp. 46. S. 350–354 [in Ukrainian].